

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
Філософський факультет
Кафедра теоретичної і практичної філософії імені професора Й.Б. Шада

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Проректор з науково-педагогічної
роботи
Олександр ГОЛОВКО

“ _____ ” _____ 2022 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
Структуралізм та пост-структуралізм
(назва навчальної дисципліни)

рівень вищої освіти:	перший (бакалаврський)
галузь знань:	03 гуманітарні науки
спеціальність:	033 – філософія
освітньо-професійна програма:	філософія
спеціалізація:	
від дисципліни:	за вибором
факультет:	філософський

2022 / 2023 навчальний рік

Програму рекомендовано до затвердження Вченою радою філософського факультету

Протокол № 5 від 24 червня 2022 року.

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ:

Шильман М., кандидат філософських наук, доцент кафедри теоретичної і практичної філософії імені професора Й. Б. Шада

Програму схвалено на засіданні кафедри теоретичної і практичної філософії імені професора Й.Б. Шада

Протокол № 12 від 10 червня 2022 року

Завідувач кафедри теоретичної і практичної філософії імені професора Й.Б. Шада

_____ Олег ПЕРЕПЕЛИЦЯ

Програму погоджено з гарантом освітньої програми

Гарант освітньої програми

_____ Володимир ПРОКОПЕНКО

Програму погоджено методичною комісією філософського факультету
Протокол № 10 від 15 червня 2022 року

Голова методичної комісії філософського факультету

_____ Сергій ГОЛІКОВ

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни **Структуралізм та пост-структуралізм** складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки *бакалавр* спеціальності (напряму) 033 – філософія

1. Опис навчальної дисципліни

1.1. Мета викладання навчальної дисципліни

Ознайомлення студентів зі структуралістським підходом в гуманітарних науках та специфікою зародження пост-структуралістської філософії, аналіз основних структуралістських і пост-структуралістських ідей і концептів, виявлення смислового переходу от структуралізму до пост-структуралізму.

1.2. Основні завдання вивчення дисципліни

Формування у студентів ясного бачення основних методологічних проблем сучасного гуманітарного знання, акцентувати та оцінити вклад найбільш авторитетних філософів ХХ століття в розвиток структуралістського руху.

1.3. Кількість кредитів – 3

1.4. Загальна кількість годин – 90

1.5. Характеристика навчальної дисципліни	
Нормативна	
Денна форма навчання	Заочна (дистанційна) форма навчання
Рік підготовки	
4-й	4-й
Семестр	
VIII-й	VII\VIII-й
Лекції	
20 год.	10 год.
Практичні, семінарські заняття	
10 год.	4 год.
Лабораторні заняття	
год.	год.
Самостійна робота	
60 год.	76 год.
Індивідуальні завдання	
год.	

1.6. Заплановані результати навчання

Знання місця структуралізму та пост-структуралізму в історії новітньої філософії, розходження між різними структуралістськими напрямками, основних термінів, понять та поглядів, що існують в межах (пост)структуралістського філософування; вміння структуралістські мислити, оперувати базовими теоріями і концепціями, застосовувати їх в самостійних наукових дослідженнях, орієнтуватися в пост-структуралістському дискурсі та проблематиці.

2. Тематичний план навчальної дисципліни

Розділ 1. Філософські стратегії структуралізму

Тема 1. Історія структуралістського руху та базові принципи структуралістської методології гуманітарних наук.

Положення в гуманітарних науках до 60-м рр. ХХ століття : методологічне відставання і необхідність нових теоретизувань. Позитивістський пафос структуралістського підходу. Структуралістська відмова від класичної метафізики, інтуїтивізму і гуманізму. Лінгвістика як ідеал нової науковості і предтеча "лінгвістичного повороту". Структура як сукупність зв'язків. Несвідомий характер структури. "Жорсткий" і "м'який" структуралізм.

Тема 2. Структурна лінгвістика: розрізнення «язика» та «мови» (Ф. де Соссюр); поняття «система» та «структури» в аналітиці язика (Е. Бенвеніст).

Лінгвістика Ф. де Соссюра: мова у вимірі загальної науки про знаки. «Принцип знаку» як основа мови; мова як семіотична система. Подвійна природа мови як об'єкту. Структурна лінгвістика Е. Бенвеніста. Науковість, як прагнення до формалізації об'єкту, що вивчається. Категорії мислення як наслідок дистрибуції категорій мови. Мова \ структура, як автономна єдність внутрішніх залежностей. Суспільство, що розглядається, як мова.

Тема 3. Структурна антропологія К. Леві-Стросса: пошук цілісної єдності «відношень» та «розрізень»

Застосування методів дослідження мови до нелінгвістичних об'єктів. Подібність будови культури і будови мови. Антропологія як наука, що виявляє загальні структурні закони знакових систем. Мовні форми, як ключ до розуміння соціальних явищ. «Система спорідненості» як поєднання системи найменувань і системи установок. Елементарна структура спорідненості. Метафізичний виворіт структурної антропології. Форми соціального життя як проекція об'єктивних законів на площину свідомого мислення. Перехід від свідомого до несвідомого, як перехід від частки до загального.

Тема 4. Структуралізм в соціальній філософії (Л. Альтюссер), психоаналізі (Ж. Лакан), історії (Ф. Бродель).

«Онтологічний» і «методичний» структуралізм; начала структуралістської методології. Структуралізм в мовознавстві і літературознавстві. Історична епістемологія і структуралістська історія. Структуралістський психоаналіз Ж. Лакана: несвідоме, організоване як мову. Структуралістський марксизм Л. Альтюссера: соціальні практики і соціальна структура.

Розділ 2. Філософські дискурси пост-структуралізму

Тема 5. Структуралістське літературознавство Р. Барта та перехід до пост-структуралізму: від «твору» к «тексту», від «структури» к «структурації».

Дослідження архітектоніки розповідного тексту. Твір як конкретне втілення універсальних розповідних законів. Твір як об'єкт; його телеологічний пристрій. Пост-структуралістський період: перехід від теорії твору до практики тексту. Виділення «тексту» як особливого дослідницького предмета. Текст як робота і рухлива структурація. Незавершеність, нецілісність, множинність, незліченність і оборотність тексту. Текст як «інтертекст»: взаємодія текстів. Нове поняття «структури»: відсутня vs. наявна, символічна vs. логічна.

Тема 6. Епістемологічний структуралізм та пост-структуралізм М. Фуко: від «пізнавальних структур» к «археології знання» та «дискурсивним практикам».

Мислення структурами як філософська діяльність, діагностування і спосіб історичної критики. Археологія гуманітарних наук; пошук справжніх пізнавальних структур. Поняття «історичного

апріорі», як визначального умов можливості знання. «Епістеми» європейської культури Нового часу. Археологія знання. «Дискурсивна формація» як єдність. Критика як «розформування»: поняття формації як множини. Археологічна і генеалогічна складові методу. Археологія: чиста реєстрація дискурсивних практик. Генеалогія: аналіз ансамблів не-дискурсивних практик, що обумовлюють дискурс.

Тема 7. Ж. Дельоз: символічність та серійність структури

Дискурсивні структури як поле і об'єкт структуралістського аналізу. Критерії розпізнавання структуралістського мислення. Поняття символічного порядку та символічної структури. Тріада «символічне – реальне – уявне». Символічні елементи структури як позиційні одиниці, що мають сенс, що виходить з їх комбінацій. Структура як інфраструктура. Структура як множинність віртуального співіснування. Структуралізм як думка, що оспорує тотожність суб'єкта. Народження \ практика нових структур.

Тема 8. Пост-структуралізм Ж. Дерріда: від «розрізнення» к «розрізнянню».

Питання про структурність структури. Гра структури. Принцип організації структури. (Не)центральність центру структури. Закон центральної присутності, присутнє суще і критика метафізики присутності. Центрування як насильство. Децентрація як становлення дискурсом. Класична філософська система як система підтримки(перед) встановлених опозицій. Скандал усередині системи понять і межа опозиції. Неможливість кінцевого дискурсу.

3. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин											
	Денна форма						Заочна форма					
	Усього	у тому числі					Усього	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	ср		л	п	лаб	інд	ср
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Розділ 1												
Філософські стратегії структуралізму												
Тема 1. Історія структуралістського руху та базові принципи структуралістської методології гуманітарних наук.	2	2					2	2				
Тема 2. Структурна лінгвістика: розрізнення «язика» та «мови» (Ф. де Соссюр); поняття «система» та «структури» в аналітиці язика (Е. Бенвеніст).	2	2	2									
Тема 3. Структурна антропологія К. Леві-Стросса: пошук цілісної єдності «відношень» та «розрізень»	4	2	2				2	2				
Тема 4. Структуралізм в соціальній філософії (Л. Альтю-	2	2										

ссер), психоаналізі (Ж. Лакан), історії (Ф. Бродель).												
Разом за розділом 1	12	8	4				4	4				

Розділ 2												
Філософські дискурси пост-структуралізму												
Тема 5. Структуралістське літературознавство Р. Барта та перехід до пост-структуралізму: від «твору» к «тексту», від «структури» к «структурації».	4	3	2				4	2	2			
Тема 6. Епістемологічний структуралізм та пост-структуралізм М. Фуко: від «пізнавальних структур» к «археології знання» та «дискурсивним практикам».	2	3					2	2				
Тема 7. Ж. Дельоз: символічність та серійність структури	2	3	2				4	2	2			
Тема 8. Пост-структуралізм Ж. Дерріда: від «розрізнення» к «розрізняттю».	5	3	2									
Разом за розділом 2	18	12	6				10	6	4			
Усього годин	30	20	10				14	10	4			

4. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна	заочна
1	Поняття «мова», «язик», «система» і «структура» в лінгвістиці Ф. де Сосюра та Е. Бенвеніста	2	
2	Виявлення, описання та аналіз «структур спорідненості» в антропології К. Леві-Строса	2	
3	Поняття «інтертекстуальність» та «структурація» в літературознавстві Р. Барта	2	2
4	Признаки структуралізму та прийоми структуралістського мислення за Ж. Дельозом	2	2
5	Пост-структуралізм Ж. Дерріда: «децентрована структура» та «гра структури»	2	
	Разом	10	4

5. Завдання для самостійної роботи

№	Назва теми	Кількість годин
---	------------	-----------------

з/п		денна	заочна
1	«Присутня» та «відсутня» структура за У. Еко	4	4
2	Позитивістське підґрунтя структуралізму	4	4
3	Структуралістські теорії, напрямки, прийоми та їх практичні втілення	6	7
4	М. Фуко: «генеалогія» та «дискурс» в контексті археології знання	6	10
5	Пост-структуралістське «продовження» структуралістського руху	4	6
	Разом	24	31

6. Індивідуальні завдання

1. Мова як універсальна структура в семіотиці Р. Якобсона.
2. Філософсько-теоретичні позиції Празького лінгвістичного гуртка.
3. Структурна семантика А. Греймаса.
4. Структуралістська наратологія Ж. Женетта.
5. Структуралістський марксизм Л. Альтюссера.
6. М. Фуко: мова як рівень первісного структурування.
7. Субординація символічного, уявного і реального в психоаналізі Ж. Лакана.
8. У. Еко: поняття «відсутня структура».
9. (Пост)структуралістський семаналіз Ю. Кристеві.
10. Ф. Бродель: багатшаровість і рухливість соціальної структури.
11. Структуралістський підхід в теорії історіографії Х. Уайта.
12. Структуралістська низка смертей («смерть автора», «смерть суб'єкта», etc.)

7. Методи навчання

пояснювально-ілюстративний: викладач організовує сприймання та усвідомлення інформації, а студенти її сприймають, осмислюють і запам'ятовують;

репродуктивний: викладач дає завдання, а студенти вчаться застосовувати знання за зразком;

проблемного виконання: викладач формулює проблему і сам її вирішує, а студенти уважно стежать за ходом його творчого пошуку;

частково-пошуковий (евристичний): викладач формулює проблему, а студенти поетапно вирішують її під його керівництвом (при цьому поєднується репродуктивна й творча діяльність).

8. Методи контролю

В режимі он-лайн контроль здійснюється за допомогою інтерактивного тестування, на відео-конференціях, через виконанням інтерактивних вправ.

Поточний контроль засвоєння попереднього лекційного матеріалу та ступеня спрацьованості текстів семінарських занять – в режимі індивідуального та фронтального усного опитування за окремою темою навчального курсу, а також комбінованого опитування за окремим розділом навчального курсу, що включає як усний, так і письмовий формат.

Семестровий контроль засвоєння усього комплексу матеріалу навчального курсу – в режимі фронтального письмового опитування згідно сформульованих у формі питань (іспит).

Контроль виконання індивідуальних завдань і тем, що віднесені до самостійної роботи студентів, – в режимі перевірки письмових робіт, індивідуального усного опитування, та фронтального письмового опитування.

9. Схема нарахування балів

Поточне тестування та самостійна робота		Підсумковий семестровий контроль (залік)	Сума
Розділ 1	Розділ 2	40	100

Теми 1–4	Теми 5–8		
25 (Тестові завдання, виступи на семінарських заняттях, виконання індивідуальних і творчих завдань)	35 (Тестові завдання, виступи на семінарських заняттях, виконання індивідуальних і творчих завдань)		

Примітка. Мінімально достатня для зарахування розділу 1 кількість балів – 15; розділу 2 – 20 балів.
Умова допуску до підсумкового семестрового контролю – два зарахованих розділи (не менш 35 балів)

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка за національною шкалою
90 – 100	зараховано
70-89	
50-69	
1-49	не зараховано

10. Рекомендована література

Основна література

1. Барт Р. Від твору до тексту // Антологія світової літературної-критичної думки ХХ ст. / за ред. М. Зубрицької. – 2-е вид., допов. – Львів : Літопис, 2001. – С. 378–384.
2. Леві-Строс К. Структурна антропологія / пер. з фр. З. Борисюк. – 2-ге вид. – Київ : Основи, 2000. – 387 с.
3. Фуко М. Правила промови. – Київ : Дух і літера, 1993. – 61 с.
4. Дерріда Ж. Структура, знак і гра у дискурсі гуманітарних наук // Антологія світової літературної-критичної думки ХХ ст. / за ред. М. Зубрицької. – 2-е вид., допов. – Львів : Літопис, 2001. – С. 457–477.
5. Benveniste É. Problèmes De Linguistique Général. – Gallimard, 1976.
6. Deleuze G. How Do We Recognize Structuralism? / Gilles Deleuze, David Lapoujade and Michael Taormina // Desert Islands and Other Texts 1953-1974. – Los Angeles CA Cambridge Mass : Semiotext(e) ; Distributed by MIT Press, 2004.

Допоміжна література

1. Фуко М. Археологія знання / пер. з фр. В. Шовкун. – Київ : Основи, 2003. – 326 с.
2. Dosse F. History of structuralism / trans. by Deborah Glassman. – University of Minnesota Press, 1997. – V. 1: The rising sign, 1945-1966 ; V. 2: The sign sets, 1967-present.
3. Barthes R. Critical Essays / Roland Barthes, Richard Howard. – Northwestern University Press, 1972.
4. Umberto E. La Struttura Assente : Introduzione Alla Ricerca Semiologica. T. Bompiani, 1968.